

Konceptuální východiska a operacionalizace sociálního kapitálu ve výzkumu „Sociální a kulturní soudržnost, mobilita a předávání hodnotových orientací a postojů“ 2005-06.¹

Jiří Šafr, Markéta Sedláčková, Ivo Bayer

Výzkumný projekt Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti (hl. řešitel CESES UK) uskutečnil na přelomu roku 2005 a 2006 velký reprezentativní výzkum Sociální a kulturní soudržnost, mobilita a předávání hodnotových orientací a postojů (SOÚ AV ČR). Tento projekt zkoumá sociální soudržnost v dimenzi hodnot, dynamiky a legitimacy sociálních nerovností, občanské participace a hodnocení mezilidských vztahů (na makro- i lokální úrovni). Klíčovou dimenzi celého projektu představují různé formy sociálního kapitálu, a proto v této příloze uvádíme pouze ty části dotazníků, které se týkají jednotlivých dimenzí sociálního kapitálu.² Lze zde nalézt jak *přemostující* (občanská participace, hodnotové orientace, mezilidská i institucionální důvěra), *svazující* sociální kapitál (rodinná pomoc, sociální kontakty, hodnocení zapojení do sociálních sítí), tak *homogennost respondentových přátelských vazeb* měřící přemostující sociální kapitál (sociální postavení tří přátel respondenta).

Sběr dat provedla společnost STEM pomocí dotazníku vyplňovaného ve face-to-face rozhovoru v době mezi prosincem 2005 až červencem 2006. Respondenti byli vybráni pravděpodobnostním výběrem z náhodně vygenerovaných adres z databáze STEM, který reprezentuje dostupnou dospělou populaci České republiky (tedy mimo osob nezdržujících se na trvalé adrese bydliště). Návratnost dosáhla 54 %, celkově tak bylo uskutečněno 3472 platných rozhovorů.

Dále uvádíme vybrané otázky týkající se v textu uvedených tří typů, resp. dimenzí sociálního kapitálu: kolektivní/komunitní, individuální–interakční a individuální–mobilizační (viz tabulku 1). U následujících otázek ponecháváme původní číslování v dotazníku.

¹ Podrobnější informace lze nalézt v Šafr J., M. Sedláčková. 2006. Sociální kapitál. Koncepty, teorie a metody měření. Sociologické studie/Sociological Studies 06:7. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

² Celý dotazník je dostupný na webové stránce projektu <<http://www.cohesion.soc.cas.cz>>.

Tabulka 1. Základní typologie a příklady indikátorů sociálního kapitálu

<i>Typy sociálního kapitálu</i>	<i>Příklady indikátorů</i>
Kolektivní (komunitní)	počet občanských/profesionálních sdružení (v lokalitě)
souhrnné statistické údaje	počet členů v občanských sdruženích podíl dárcovství ze sumy osobních příjmů odpracované hodiny při dobrovolnické práci
individuální výpovědi	dotaz na členství v občanských/profesionálních sdruženích důvěra v druhé lidi
Individuální – interakční	frekvence společenských aktivit
Individuální – mobilizační	schopnost mobilizovat sociální síť ve svůj prospěch a nebo již mobilizované – uskutečněné transakce, např. získat informace, získat práci, obstarat nedostatkové statky ale i obdržet emocionální oporu (viz tabulku 5 a 6, příloha II.)

Zdroj:[Sedláčková, Šafr 2005; Šafr, Sedláčková 2006]

Kolektivní (komunitní) sociální kapitál

I. Občanská participace

I1. Jste členem, případně funkcionářem, nějakého dobrovolného spolku, strany, občanské iniciativy, skupiny nebo jiné organizace?

1. Ano, funkcionář
2. Ano, řadový člen
3. Ne

- Spolek (zájmové sdružení)
- Politická strana (hnutí)
- Občanská iniciativa (hnutí)
- Charitativní organizace
- Profesní komora
- Odbory
- Tělovýchovná nebo sportovní organizace
- Jiná organizace:

I2: V průběhu posledních 12 měsíců jste:

1. ano
2. ne

- Se zúčastnil(a) setkání nějaké charitativní nebo dobrovolné organizace (např. akce pořádané charitou, dobrovolným sdružením obyvatel, kulturním klubem apod.).
- Byl(a) ve výboru nebo udělal(a) dobrovolnou práci pro nějakou organizaci.
- Navštívil(a) nějaké jednání odborové organizace, politické strany nebo politicky činné skupiny, zúčastnil(a) se nějaké protestní akce nebo demonstrace nebo podepsal(a) nějakou petici.
- Kontaktoval(a) nějakého politika nebo veřejného činitele (ne pracovní či běžný kontakt související s používáním veřejných služeb).
- Daroval finanční prostředky nebo věci do veřejné sbírky.

Důvěra v druhé lidi a v instituce

A4. Řekl(a) byste, že většině lidí se dá věřit, nebo že člověk musí být při jednání s lidmi velmi opatrný?

1. Většině lidí se dá věřit
2. Člověk musí být opatrný

A5. Řekl(a) byste, že se lidé snaží si navzájem pomáhat, nebo že se starají jen o sebe?

1. Lidé se snaží si pomáhat
2. Lidé se starají jen o sebe

A6. Myslíte si, že většina lidí, když se jim naskytne příležitost, se Vás pokusí jen využít, a nebo se k Vám zachovají poctivě?

1. Většina se mne pokusí jen využít
2. Většina se zachová poctivě

A7. Mohl(a) byste ohodnotit, jakou máte důvěru k následujícím skupinám lidí a k institucím?

1. Plnou důvěru
2. Částečnou důvěru
3. Malou důvěru
4. Žádnou důvěru

- Sousedé z domu, ulice, obce
- Spolupracovníci, bývalí spolupracovníci
- Místní úřady, samospráva, radnice
- Parlament
- Vláda
- Soudy
- Policie
- Charitativní organizace
- Církev
- Odbory
- Banky

A8. Který ze dvou popisů podle Vás lépe vystihuje vztahy mezi lidmi v místě, kde bydlíte, tj. ve Vaší obci, pokud bydlíte na vesnici nebo malém městě, nebo ve vaší čtvrti nebo ulici, pokud bydlíte ve větším městě? Zvolte číslo na stupnici, jejíž krajní póly vyjadřují následující výroky.

Lidé si vzájemně pomáhají	1	2	3	4	5	6	7	Každý se stará jen sám o sebe
Lidé se často scházejí a navzájem navštěvují	1	2	3	4	5	6	7	Lidé se vůbec nesetkávají a nenavštěvují
Lidé se zajímají o veřejné věci	1	2	3	4	5	6	7	Lidé se o veřejné věci vůbec nezajímají

Individuální – interakční sociální kapitál

E. Životní styl

E2. Můžete nám, prosím, říci, jak často se věnujete následujícím činnostem?

1. Více než 2 hodiny denně
2. Méně než 2 hodiny denně
3. Pravidelně, několikrát týdně
4. Jednou týdně
5. Několikrát za měsíc
6. Jednou za měsíc
7. Několikrát za rok
8. Vůbec ne

- **Setkávání s příbuznými**
- **Setkávání s přáteli a známými**
- **Práci či hře s počítačem**
- **Péči o děti (hry, učení...)**
- **Pomoci jiným lidem (mimo vlastní rodinu)**
- **Návštěvě náboženských setkání (kostel, synagoga, mešita ...)**
- **Telefonování s příbuznými**
- **Telefonování s přáteli a známými**

Individuální – mobilizační sociální kapitál

B. Vztahy a sociální kontakty

B1. Někdy si člověk se závažnými životními otázkami neví sám rady a ani úřady nebo jiná oficiální zařízení nemohou nebo nechtějí pomoci. Nezbyvá než hledat podporu a pomoc u někoho známého nebo známého vlastních známých. Jak často:

1. Často
2. Občas
3. Jen výjimečně
4. Nikdy
- 9 Netýká se

- **Řešíte své pracovní problémy s pomocí známých**
- **Řešíte své osobní či rodinné problémy s pomocí známých**
- **Pomáháte s pracovními problémy svým známým**
- **Pomáháte s osobními či rodinnými problémy svým známým**

B2. Jak často se na Vás v důsledku Vaší pozice, kterou máte, obrazejí jiní lidé, např. příbuzní, přátelé, známí s tím, abyste jim pomohl(a) řešit nějaký problém, obtížnou životní situaci nebo abyste uplatnil(a) svůj vliv?

1. Často
2. Občas
3. Jen výjimečně
4. Nikdy

B3. A pokud Vy sám(a) jste v obtížné situaci, potřebujete třeba dobrého doktora, právníka, chcete získat lepší zaměstnání, dostat dítě do školy, získat přímluvu na nějakém úřadě, atd., máte pocit, že existují lidé, které můžete požádat o pomoc?

1. Ne, žádní
2. Velmi málo
3. Poměrně dost
4. Hodně
5. Velmi mnoho

B4. Jak důležitou roli hrají tyto kontakty ve Vašem životě?

1. Podstatnou
2. Velmi důležitou
3. Docela důležitou
4. Nepříliš důležitou
5. Zcela nedůležitou

B5. Řekněte mi, zda byste se obrátil(a) v případě těžké životní situace, např. vážného onemocnění člena rodiny, na některé z uvedených osob a jakou byste od nich mohl(a) očekávat pomoc?

1. Neobracel(a) bych se na nikoho, nepřipadá v úvahu
2. Neobracel(a) bych se na nikoho, určitě by mi nepomohli
3. Asi by mě vyslechli, projevíli účast nebo porozumění
4. Pomohli by i prakticky, pokud by je to příliš nezatížilo (finančně, časově apod.)
5. Pomohli by vždy, bez ohledu na vlastní situaci či potíže
6. Byli by ochotni i k velké osobní oběti

- **Nejbližší rodina**
- **Další příbuzenstvo**
- **Přátelé a známí**
- **Spolupracovníci, bývalí spolupracovníci**
- **Sousedé, lidé z obce**

Přemost'ující sociální kapitál – heterogenita (homogenita) přátelských vazeb

H15. Rádi bychom ještě věděli, jaké povolání a vzdělání mají Vaši tři nejbližší přátelé? A odkud se znáte?

1. přítel/kyně

2. přítel/kyně

3. přítel/kyně

- **Stupeň vzdělání**
- **Sociální postavení**
- **Zaměstnání (kód KZAM)**
- **Odkud se znáte**
 1. Ze školy
 2. Z dřívějších zaměstnání
 3. Ze současného zaměstnání
 4. Sousedé
 5. Z politických aktivit
 6. Ze sportovních aktivit
 7. Jinak